

اصول ہرودی تجزیہ و ترکیب

WWW.Ketab.ir
بمراہہ بالغت شناسی و اثرگان قرآن مجید
(جلد اول: تجزیہ)

احمد رضوان فر - محمد غفرانی

۱۳۹۳

سرشناسه: رضوان فر، احمد، ۱۳۴۳-

عنوان و نام پدیدآور: اصول کاربردی تجزیه و ترکیب همراه با واژه‌شناسی قرآن / تألیف: احمد رضوان فر و محمد غفرانی.

مشخصات نشر: قم، شمیم قلم، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۵۶ ص. :جدول.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۰۰-۳۳-۰

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه ص ۲۵۱.

موضوع: زبان عربی- صرف و نحو.

موضوع: قرآن- صرف و نحو.

موضوع: قرآن- مسائل لغوی.

شناسه افزودن غفرانی، محمد، ۱۳۴۵.

رده‌بندی کنگره: ۳ ۱۲ الف ۶/۳/۶۲ PJ

رده‌بندی دیویی: ۴۹۲/۷۵

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۶۱۶۶۲۶

• تألیف:	احمد رضوان فر و محمد غفرانی
• ویراستار و صفحه‌آرا:	محمد علی رضوان فر
• ناشر:	شمیم قلم
• چاپ:	چاپ دژ
• نوبت چاپ:	اول- پاییز ۱۳۹۳
• شمارگان:	۲۰۰۰ نسخه
• بها:	۷۵۰۰ تومان

ISBN:978-600-5900-33-0

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۰۰-۳۳-۰

مرکز پخش:

قم: تلفن: ۰۹۳۷۰۵۴۷۰۰۸

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤلفان است.

فهرست

۷	مقدمه
۱۳	درس ۱: آشنایی با «اصطلاحات»
۲۵	درس ۲: در محضر قرآن؛ سوره توبه
۳۵	درس ۳: تجزیه و علم صرف
۴۹	درس ۴: در محضر قرآن؛ نساء: ۴۰، ص: ۲۸
۶۳	درس ۵: اصول کاربردی تجزیه
۷۷	درس ۶: در محضر قرآن؛ فاطر: ۲۴، جمعه: ۲
۸۹	درس ۷: اصل تفکیک، تشخیص و راه‌های تشخیص کلمات
۱۰۳	درس ۸: در محضر قرآن؛ نساء: ۵۹، مائده: ۶۷
۱۱۵	درس ۹: راه‌های تشخیص فعل

۱۲۹	درس ۱۰: در محضر قرآن، مؤمنون: ۱۱۵، نساء: ۸۷
۱۴۱	درس ۱۱: راه‌های تشخیص اسم
۱۵۳	درس ۱۲: در محضر قرآن، نساء: ۱۰۳، مائده: ۶، بقره: ۱۸۳
۱۶۵	درس ۱۳: راه‌های تشخیص حرف
۱۷۷	درس ۱۴: در محضر قرآن، انفال: ۴۱، توبه: ۶۰
۱۸۹	درس ۱۵: شناسه، شناسه فعل
۱۹۹	درس ۱۶: در محضر قرآن، آل عمران: ۱۹۷، توبه: ۱۴۱
۲۰۹	درس ۱۷: شناسه اسم و حرف
۲۲۱	درس ۱۸: در محضر قرآن؛ آل عمران: ۱، مائده: ۵۵ و ۵۶، آل عمران: ۲۸
۲۳۱	ملحقات
۲۳۳	۱. آشنایی با فرهنگ‌های لغت فارسی و عربی
۲۴۵	۲. جداول پنج‌گانه تجزیه

مقدمه

قال الامام الصادق عليه السلام: «تَعَلَّمُوا الْعَرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي يَكَلِّمُ بِهِ خَلْقَهُ»؛ «زبان عربی را بیاموزانید! زیرا ربانی است که خداوند به وسیله آن، با خلقش سخن گفته است».

ضرورت یادگیری و تسلط به زبان عربی برای طلاب و دانشجویان علوم دینی و انسانی، روشن است.

در میان علوم عربی، دو علم صرف و نحو، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ تا آنجا که در حوزه‌های علمی و همچنین دانشگاه‌ها، دانش‌پژوهان باید واحدهای زیادی را بگذرانند. اما گاهی نتیجه و خروجی آن، با آن همه فرصت صرف‌شده، تناسب ندارد؛ زیرا طلبه یا دانشجو، باید بتواند عبارت‌های قرآنی، روایی و... را به راحتی «تجزیه و ترکیب» کند و عبارت‌های عربی را درست و صحیح بخواند؛ اما در عمل، آن توانایی لازم حاصل نشده است. علت چیست؟ به نظر می‌رسد علت عمده در روش‌هاست. در حوزه‌های قدیم، شعاری مطرح

بود که ناظر به روش درس خواندن بود. می گفتند: «الدّرس حرفاً و التکرار الف».

به کار بستن این سخن یا ضرب‌المثل در یادگیری ادبیات عربی، خیلی مؤثر بوده است. باید توجه داشت که زبان و ادبیات، فقط دانش نیست بلکه نوعی فن نیز هست و فراگیر فن، به استاد، تمرین و تکرار نیاز دارد. در گذشته، این تکرار و تمرین در حوزه‌های علمیه، به شکلی ماهرانه طراحی شده بود و طلبه عملاً این تکرار و تمرین را انجام می‌داد و دچار ملال و خستگی هم نمی‌شد. مثلاً برای یادگیری صرف، مراحل ذیل پیموده می‌شد.

۱. یادگیری کتاب امثله؛

۲. شرح امثله؛ تصریف؛

۳. شرح تصریف؛

۴. بررسی صیغ مشکله؛

۵. شرح نظام (در مراحل).

و در علم نحو، مراحل ذیل پیموده می‌شد:

۱. یادگیری شرح عوامل؛

۲. هدایه؛

۳. صمدیه؛

۴. انموذج؛

۵. سیوطی؛

۶. مغنی اللبیت؛

۷. و....

می‌دانیم که یک ویژگی خوب و منحصر به فرد در روش درس خواندن حوزه‌های علمیه وجود دارد و آن روش، مباحثه است که در یادگیری، تمرین، تدریس و... بسیار مؤثر بوده است. اما در نظام‌های جدید آموزشی اولاً آن ترتیب به هم خورده است و ثانیاً به تکرار و تمرین آن، توجه شایسته نمی‌شود. بنابراین لازم است، این نقیصه به شکلی جبران شود.

باید توجه داشت که مطالعه یا دانشجو، صرفاً با فراگیری قواعد علم صرف و نحو، بر خواندن و فهمیدن کتب، تسلط پیدا نخواهد کرد. البته در این راستا، با برگزاری کلاس‌های تجزیه و ترکیب بلاغی شده است که این نقص و ضعف برطرف شود. اما به دلایل مختلف، نتیجه لازم حاصل نشده است. یکی از این دلایل، نبود یک متن آموزشی مناسب است. در این کتاب، سعی بر آن است که این زمینه فراهم شود. باید توجه داشت که مقصود این نیست که کتابی در زمینه علم صرف یا نحو تدوین شود؛ زیرا اولاً، چنین کتاب‌هایی در سطوح مختلف در بازار نشر، فراوان است و ثانیاً، همان‌گونه که می‌دانیم، علم صرف، کیفیت صرف کلمات و تغییر دادن آنها، برای رسیدن به صیغه‌ها و معانی مختلف را آموزش داده و علم نحو، با قوانین خود، کیفیت تألیف کلام را یاد می‌دهد و این غیر از تجزیه و ترکیب اصطلاحی است.

هدف اصلی مؤلفان در این کتاب، آن است که فراگیران بتوانند با توجه به مطالب علم صرف، نحو و لغت کلام عرب را تجزیه و ترکیب کنند (التحلیل الصرفی و الاعراب). بنابراین مجموعه‌ای از عوامل مانند:

۱. کمبود کتاب آموزشی در زمینه تجزیه و ترکیب؛

۲. نبود بحث لغت‌شناسی به صورت جدی در برنامه‌های درسی؛

۳. یک سری اهداف فرعی دیگر؛

۴. درخواست بعضی از طلاب، انگیزه تألیف این کتاب را تقویت کرد.

این کار در مرحله اول ساده و آسان به نظر می‌رسید، اما به هر حال چون از جهتی یک ایده جدید بود، مشکلات خاص خود را داشت؛ زیرا از یک طرف تحلیلی از مباحث صرف و نحو صورت می‌گرفت، ثانیاً می‌بایست اصلاحات جدیدی جعل می‌شد، به طوری که اهل فن هم آن را بپذیرند؛ ثالثاً باید محتوای علمی بحث تهیه می‌شد و در پایان نیاز به یک ساختار مناسب برای کتاب هم مطرح بود.

این الزامات سبب شد طرح اولیه کتاب در جلسات مشترک تصویب و سپس تفصیل آن نوشته شود، هم‌زمان مطالب آن برای عده‌ای از طلاب حوزه علمیه قم تدریس شد و در مرحله بعد کار با یک بازنگری اساسی و در یک ساختار جدیدی تدوین گردید که لازم است در خصوص آن توضیحاتی بیان شود:

الف) ساختار کلی کتاب:

این کتاب در ۱۸ درس تنظیم شده است.

درس‌های فرد این اثر (درس‌های ۱، ۳، ۵ و...) دارای عناوین ذیل است:

۱. عنوان اصلی درس.

۲. در محضر اهل بیت علیهم السلام که معمولاً از احادیث و مطالبی استفاده شده که دانش‌پژوهان با آن مواجه هستند.

۳. لغت‌شناسی و ترجمه که شامل سه عنوان فرعی است.

۱. فرهنگ کلمات قرآن، در این قسمت، از کتاب مرحوم حاج شیخ عباس قمی رحمته الله استفاده شده است.

مرحوم حاج شیخ عباس قمی (مؤلف کتاب *مفاتیح الجنان*) کتابی در خصوص لغات قرآن تألیف کرده است، با عنوان «*الدرّ النظیم فی لغات القرآن العظیم*» این کتاب توسط آقای غلامحسین اصماری با عنوان «فرهنگ واژگان قرآن کریم» ترجمه شده است که در این مرحله این کتاب به عنوان مبنا انتخاب شده. البته در مواردی تصرفاتی مانند ویراستاری جملات، اضافه کردن ترجمه آیات قرآن کریم یا استفاده از کتاب‌های لغت دیگر و... از طرف ما صورت گرفته است.

۲. ترجمه؛ در این قسمت ۲۰ لغت از قرآن کریم آورده شده که دانش‌پژوه باید ترجمه آن را بنویسد.

۳. نکته‌ها: در بعضی از درس‌ها نکاتی درباره صرف، لغت و ترجمه آورده می‌شود و اساتید محترم می‌توانند نکاتی را به آن اضافه نمایند.

اما درس‌های زوج (۲، ۴، ۶ و...) با عنوان «در محضر قرآن» است که چند هدف را دنبال می‌کند مانند: مرور بحث‌های صرف، تمرین تجزیه و ... در این قسمت از آیات قرآن به شکل هدفمند استفاده شده است؛ به طوری که بحث‌های اصول و فروع دین (توحید، عدل، نبوت، امامت، معاد، نماز، روزه، خمس،

زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، تولی، تبری) را پوشش می‌دهند.

(ب) روش تدریس کتاب:

اساتید محترم مستحضر هستند، تجزیه و ترکیب عملاً نوعی تطبیق و تمرین است، بنابراین نقش اساتید بزرگوار راهبری است و دانش‌پژوهان باید به طور فعال مطالب را مباحثه و حل کنند. در کتاب هم فضای لازم برای نوشتن بیشتر پیش‌بینی شده است.

در پایان یادآور می‌شود این کتاب یک ایده جدید است؛ بنابراین از لغزش مصون نیست. از همه اساتید، طلاب و دانشجویان تقاضا می‌کنیم که با نظرات تکمیلی خود، ما را در این امر یاری کنند. که اگر سنت حسنه‌ای گذاشته شود، همه در آن سهیم هستیم؛ انشاءالله.

الحمد لله رب العالمین

احمد رضوان‌فر - محمد غفرانی

قم ۱۳۹۳/۶/۶ مطابق با

ولادت حضرت معصومه (ع) ۱۴۳۵